

Частина 3. ХТО ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ?

Обґрунтування та особливості проведення

Остання частина заняття стосується дуже важливої теми – збереження пам'яті та ставлення суспільства до цієї пам'яті. Тема Голокосту й проблематика проекту о. П. Дебуа є приводом поговорити про те, наскільки українське суспільство зріле щодо творення власного образу минулого у наш час. Педагогу варто замислитися самому та стимулювати роздуми учасників заняття над тим, що таке історична пам'ять. Видатний французький філософ Поль Рікер вважає, що «колективна пам'ять – це пам'ять про моральний обов'язок здійснювати справедливість чи допускати її втілення. Здійснюючи добрі чи погані вчинки людина є не просто індивідом, що зазнає тиску обставин, але мислячим суб'єктом, який, зіткнувшись з перешкодою, творить власну ідентичність. Індивідуальна і колективна пам'ять, що сприяє формуванню особистої ідентичності, породжує проблему справедливої пам'яті. А поняття справедливої пам'яті набуває сенсу в результаті зіставлення різних видів пам'яті. Наприклад, ХХ століття особливо обтяжене пам'яттю насильства і страждання, і цей досвід важко виразити адекватно. Одним із завдань історії є відкриття нових перспектив розгляду проблем і подій. У той час як пам'яті властива зосередженість на собі, історії властиве прагнення до розширення сфери орієнтирів і оцінок. З плином часу можна більш об'єктивно проаналізувати історичні події, політичні режими, діяльність суб'єктів історії. Історики не є ні суддями, ні моралістами. Мета історика – зрозуміти і пояснити»²⁷.

Сучасна українська дослідниця з цього приводу підкреслює: «Твердження про те, що пам'ять пов'язана не стільки з минулим, скільки з теперішнім і майбутнім, парадоксальне лише на перший погляд.

---

²⁷ Рікер П. Память, история, забвение / Пер. с франц. – М., 2004. – С. 9.

Аби рухатися вперед, суспільствам доводиться коригувати ціннісно-сміслові оцінки минулого, "приспосовувати" їх до сьогоденного і завтрашнього. Пам'ять не дається нам у спадок. Привласнення історії завжди є актом напруженої культуротворчості, у процесі якого колективні візії минулого перманентно еволюціонують. Застиглої, раз і назавжди заданої пам'яті не існує. Цю даність затято ігнорує частина українського істеблішменту. Славнозвісний жупел "Не дамо переписувати історію" в інтелектуальному вимірі видається маргінальним»²⁸.

Робота з відеосвідченнями та іншими матеріалами у цій частині заняття має мотивувати дискусію навколо низки запитань: «Хто відповідальний за збереження пам'яті? Як плекати шанобливе ставлення суспільства до минулого? Як утримувати зв'язок поколінь?». Під час розмови на таку складну тему, як Голокост та пам'ять про нього, складно уникнути моралізаторства, тому саме у цій частині заняття варто якомога активніше спонукати до висловлювань самих учасників, незалежно від рівня їхньої обізнаності й віку.

ХІД ВИВЧЕННЯ МАТЕРІАЛУ

Цілі 3 частини заняття	<ul style="list-style-type: none"> ■ стимулювати дискусію щодо збереження пам'яті та ставлення суспільства до цієї пам'яті ■ усвідомити вплив Голокосту на формування модерної історії України
Ключові слова та поняття	Індивідуальна, колективна пам'ять, офіційна пам'ять, увічнення пам'яті про жертви
Методичні прийоми	Аналіз відеосвідчень, документів, робота в малих групах, дискусія
Обладнання	Екран, проектор, ДВД-плеєр або комп'ютер
Час	75–90 хв. навчального часу

²⁸ Зерній Ю. Форум «Науковець перед з'явою пам'яті» // Україна модерна. – 2009. – № 4 (15). – С. 19.

Крок 1 (10-12 хв.)

Пригадайте з учасниками останнє запитання попередньої частини: *Що означає для суспільства «знати» чи «не знати» своє минуле?*

Запропонуйте учасникам вислів Бенедикта Гаузера, голови відділу освіти Державного секретаріату освіти і науки Швейцарії:

«Історики не є ані політиками, ані священиками чи психотерапевтами. Їхня праця полягає у виконанні досліджень і поширенні здобутих результатів. <...> Водночас не слід забувати, що історію не варто приховувати. Раніше чи пізніше доведеться подивитися їй в очі. У довготривалій перспективі творення майбутнього без знання минулого є ілюзією, яка приречена на поразку»²⁹.

Організуйте бесіду з приводу того, як учасники розуміють цей вислів.

- Що означає «подивитися історії в очі»?
- Хто і чому намагається «приховати» історію?
- Який зв'язок між майбутнім та минулим?

Крок 2 (20-25 хв.)

 Перегляньте з учасниками заняття відеосвідчення № 4 (1 хв.), № 5 (2 хв. 7 с.) та № 6 (2 хв. 30 с.)

Запропонуйте учасникам в парах чи малих групах самостійно сформулювати запитання до цих фрагментів. Вони можуть бути такого змісту:

- Чому свідки вважають за важливе зберігати у пам'яті імена сусідів?
- Що означає наявність могили чи пам'ятника на місці загибелі тих, кого пам'ятають ці літні люди?
- Чому для свідків важливо не забути про трагічні події нацистської України?
- Що означає забуття для історії конкретних людей, конкретної громади, країни в цілому?

Після формулювання запитань та колективного обговорення відповідей на них для поглиблення розуміння теми рекомендуємо надати вислів французького філософа Поля Рікера (текст 9).

²⁹ Зерній Ю. Форум «Науковець перед з'явою пам'яті» // Україна модерна. – 2009. – № 4 (15). – С. 13–14.

Крок 3 (15-20 хв.)

Запропонуйте текст 10. Попросіть пригадати, хто такий отець Патрік Дебуа та у чому суть його експедиції та проекту в Україні.

 Проведіть обговорення тексту:

- Що бентежить католицького священика?
- Чи він проти того, аби «кожного німця поховали гідно»?
- Як ви ставитеся до почуття гіркоти й образи автора з приводу того, що й зараз є добре впорядковані «кладовища для німців, включаючи есесівців, маленькі могили для французів, біле каміння, заросле кущами ожини, для десятків тисяч безіменних радянських воїнів, і абсолютно нічого для євреїв. Таким чином, і під землею все на своїх місцях, згідно з ієрархією Райху...»
- Чому він, громадянин Франції, так переймається встановленням та долею місць масових розстрілів в Україні? Чи самотній він у своїх почуттях?
- Якими мають бути дії влади, місцевих громад, пересічних громадян щодо вшанування пам'яті жертв?

 Ознайомте аудиторію з текстами 11 та 12. Запитайте:

- Чи підтверджує чи заперечує думки Матильди Гоанек та українського історика Андрія Портнова реакція невідомого Олега у коментарях?
- Наскільки типовим видається цей коментар?
- Чи ця особиста думка є значущою для суспільства в цілому?
- Кого можна вважати відповідальним за таке ставлення частини наших громадян до єврейської складової української історії?
- Як запропоновані тексти співвідносяться з дослідженнями о. П. Дебуа в Україні?

Крок 4 (15-25 хв.)

 Запропонуйте добірку повідомлень ЗМІ разом з фотографіями (текст 13).

Запитайте:

- Який «портрет» суспільства змальовують ці повідомлення?
  - Хто у повідомленнях згадується як ініціатор встановлення меморіальних знаків чи пам'ятників? Чому саме вони?
  - Про що можуть свідчити ці акти вандалізму та антисемітизму?
- Запропонуйте текст 14.

 Проведіть загальне обговорення:

- Що стало найбільш важливим для розуміння цілі й завдань проекту П. Дебуа?

- Яку роль у вивченні історії Голокосту відіграють відеосвідчення очевидців? Що треба робити, аби долучитися до праці з виховання свідомості «як крихкого дару»?
- Що нового я дізнався/дізналася на цих заняттях? Які висновки для мене є найбільш значущими?

Якщо ці заняття проходилися з учнями старших класів або зі студентами, виправданим буде дати домашнє завдання написати есеї про те, як розуміється поняття «борг пам'яті».

Темами для роздумів та есеїв можуть бути також такі авторитетні висловлювання:

«Страх відбирає пам'ять» (Фуکیدід).

«Той, хто не пам'ятає свого минулого, приречений на те, аби пережити його знову» (Джордж Сантаяна).

«Яке щастя, що пам'ять повертає нам минуле не для того, аби переробити його, а лише аби осмислити, оплакати й зрозуміти» (Надія Мандельштам).

Для нотаток
